

Πανεπιστήμιο Πατρών

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας

Κοινωνικοποίηση – Ταυτότητες – Απόκλιση
5^η Διάλεξη: 'Εισαγωγή στην κοινοτική εργασία'
Διδάσκουσα: Δώρα Κατσαμώρη

Η έννοια της κοινότητας

Κοινωνία → i. το **σύνολο των ατόμων** που **συμβιώνουν** σε κάποιον **τόπο** ή σε μία **ιστορική περίοδο**, είτε με την ευρεία έννοια της **ανθρωπότητας** είτε με μία πιο στενή προσέγγιση εστιάζοντας σε **ομάδες ατόμων**, ii. η **διαρκής** στο χρόνο **συνεργατική ομάδα**, τα μέλη της οποίας ανέπτυξαν **οργανωμένα πρότυπα σχέσεων** μέσω της **διαρκούς αλληλεπίδρασής** τους.

Ο όρος **κοινότητα** για στοχαστές όπως ο Schmalenbach, ο Bell και ο Newby, είναι κάτι περισσότερο από την αίσθηση ότι τα άτομα ανήκουν σε ένα ενεργό κοινωνικό δίκτυο, το οποίο και ονομάζουν **κοινωνία**. Σύμφωνα με τους Crow & Allan (1996), η κοινότητα είναι **‘μία πολύσημη έννοια που εμπλέκει διαφορετικούς κύκλους εμπειριών για διαφορετικές ομάδες ανθρώπων’**.

Για την συγκρότηση μίας κοινότητας απαιτείται η ύπαρξη μίας διαφοράς (πχ φυλετική), η οποία βρίσκεται στην καρδιά του κοινωνικοπολιτισμικού σχηματισμού και η ενίσχυση της από εξωτερικές ερμηνείες (Maxuell, 1998). Η εν λόγω διαφορά διαμορφώνει μία διακριτή **συλλογική ταυτότητα**, η οποία γίνεται αντικείμενο διαπραγμάτευσης με τον ‘έξω’ κόσμο.

3 κοινά στοιχεία (Bernard, 1973): i. **τόπος** (πχ αγροτική κοινωνία), ii. **κοινωνική αλληλόδραση** (διαπροσωπικές σχέσεις, κοινωνική συνοχή, διάρκεια), iii. **κοινοτικός δεσμός** (συναισθηματικούς δεσμούς, ηθική δέσμευση, κοινωνική συνοχή)

‘Σύνολο ατόμων που σχηματίζουν μία κοινωνική οντότητα βασισμένη στον κοινό τόπο, την κουλτούρα και την ύπαρξη κοινών δραστηριοτήτων’ (Garvin&Tropman, 1992).

Κοινοτική εργασία: εννοιολογικό πλαίσιο

Η «κοινοτική εργασία», ως προσέγγιση, επικεντρώνεται σε κοινωνικές πρακτικές παρεμβάσεις σε τοπικό επίπεδο οι οποίες επιδιώκουν να διαμορφώσουν συνθήκες **κοινωνικής, οικονομικής & πολιτισμικής ανάπτυξης και υγιών ψυχοκοινωνικών δομών**, με στόχο την κάλυψη τοπικών αναγκών και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, της φτώχειας και προβλημάτων κοινωνικής αποδιοργάνωσης → **κριτική συνειδητοποίηση, συλλογική αφύπνιση & δράση και οργανωτική συγκρότηση**

Παράλληλα, επιδιώκει την **αφύπνιση των ίδιων των (καταπιεσμένων) ομάδων να αναγνωρίσουν και να υπερασπιστούν τις ανάγκες τους** i. διεκδικώντας πόρους, ii. συνάπτοντας δίκτυα σχέσεων & συνεργασίας, iii. βελτιώνοντας τις συνθήκες διαβίωσης τους μέσα από ένα συνδυασμό τοπικών & δομικών κοινωνικών αλλαγών

Εφόσον η αποδυνάμωση είναι κοινωνική, η ενδυνάμωση δεν μπορεί παρά να είναι και αυτή κοινωνική (Shor, 1985)

Ως βασικός σκοπός προβάλλεται η κάλυψη αναγκών ατόμων ή/και κοινοτικών ομάδων που χαρακτηρίζονται ως μη προνομιούχα(ες), λόγω οικονομικών προβλημάτων και υπανάπτυξης → υπεράσπιση κοινωνικών αξιών, όπως **η κοινωνική δικαιοσύνη, η κοινωνική αλληλεγγύη, η ισότητα και τα δικαιώματα του πολίτη**

Κοινοτική εργασία: εννοιολογικό πλαίσιο

Η **κοινοτική εργασία** συνδέεται άμεσα με το ζήτημα της πολιτικής απέναντι στην **πολυπολιτισμικότητα** → i. κατανόηση και αποδοχή των διαφορετικών πολιτισμών, ii. αναγνώριση & υπεράσπιση των αναγκών των μειονοτήτων, iii. σεβασμός στις ανθρώπινες ανάγκες

Μέσω της αξιοποίησης πόρων, ευκαιριών, ιδεών & συνεργασιών, η κοινοτική εργασία μπορεί να συμβάλλει στην διαμόρφωση οργανωμένων παρεμβάσεων, που θα απαντούν στις ανάγκες και τα προβλήματα που απασχολούν τις τοπικές κοινωνίες & συμβάλλουν στη διαδικασία κοινωνικής & πολιτισμικής αλλαγής.

Προσφορά βοήθειας σε ομάδες και κοινότητες προκειμένου να αποκτήσουν τις απαραίτητες δεξιότητες και την αυτοπεποίθηση που θα τους επιτρέψουν να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσής τους (Porple, 2004:60).

Υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις όσον αφορά στους στόχους και τις επιδιώξεις αυτού του μοντέλου → i. ενθάρρυνση αλληλοβοήθειας # πολιτικοποίηση της κοινότητας, ii. προώθηση συνεργατικών πρακτικών # αντιπαράθεση

Κοινοτική εργασία: ιστορική αναδρομή

Η αναφορά στην **κοινοτική εργασία** ξεκινάει στο τέλος του 19^{ου} αιώνα → αντιμετώπιση των προβλημάτων εξαθλίωσης και φτώχειας των μεγάλων πόλεων σε ΗΠΑ & Μεγ. Βρετανία

Μεγ. Βρετανία → i. κίνημα '**κοινωνικής αποκατάστασης**' – υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας σε τοπικό επίπεδο, ii. δημιουργία κοινοτικών οργανώσεων **εθελοντικού χαρακτήρα**

ΗΠΑ → παρόμοιες μορφές, οι οποίες, ωστόσο, σταδιακά εστίασαν σε προσπάθειες **πολιτισμικής αφομοίωσης & κοινωνικής ενσωμάτωσης μεταναστών**. Συνεργασία με 'κοινωνικούς/ές εργάτες/ριες' που ζούσαν στα γκέτο και στόχο είχαν την αφύπνιση της ίδιας της συνοικίας όχι μεμονωμένα άτομα ή οικογένειες

κίνημα '**κοινωνικής αποκατάστασης**' → προαγωγή της κοινωνικής ειρήνης & συνεργασίας ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις

Οι κοινοτικές οργανώσεις οδήγησαν στην δημιουργία των **κρατικών κοινωνικών υπηρεσιών** το 2ο μισό του 20ου αιώνα, όπου μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο ξεκίνησε η ανάπτυξη της κοινωνικής εργασίας με την κοινότητα ως οργανωμένη & συστηματική παρέμβαση → ομάδες πρωτοβουλίας νέων, κέντρα επιμόρφωσης ανηλίκων, τοπικοί συμβουλευτικοί σταθμοί, κτλ

Κοινοτική εργασία: ιστορική αναδρομή

Δημοσίευση εργασιών για την μέθοδο της κοινοτικής οργάνωσης/κοινωνικής εργασίας με την κοινότητα: i. 'Αφύπνιση για τους ριζοσπάστες' (Alinski, 1946) → σχέσεις εξουσίας & δύναμης ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες στην κοινωνία & η καταπίεση ορισμένων από αυτές, ii. 'Κοινοτική Οργάνωση' (M. Ross, 1955) → συστηματική επεξεργασία της μεθόδου της κοινοτικής οργάνωσης με το πέρας του Β Παγκοσμίου Πολέμου με στόχο την διαχείριση των προβλημάτων & των αναγκών της κοινότητας

1960 → ενδιαφέρον για ζητήματα κοινοτικής ανάπτυξης, καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού & της φτώχειας

Η ανάγκη εστιάζει σε **ολιστικές & αναπτυξιακές πρακτικές** που στοχεύουν στην ευημερία του συνόλου της κοινότητας, αξιοποιώντας και ενισχύοντας συμμετοχικές δραστηριότητες και πρωτοβουλίες από κάτω (Seebohm, 1960)

Κοινοτική ανάπτυξη στην Ελλάδα

μεταπολεμική περίοδο → με στόχο την κοινωνική & οικονομική ανασυγκρότηση & ανάπτυξη της χώρας υπό την αιγίδα του ΟΗΕ (σχέδιο Marshall) → διαμόρφωση υποδομών & βελτίωση συνθηκών διαβίωσης κατοίκων της υπαίθρου

αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών, χωρίς να αποτελούν μέρος ενός οργανωμένου σχεδίου κοινοτικής ανάπτυξης → αιτίες: i. ανάγκη για τοπικά έργα & υποδομές, ii. χαμηλό κόστος, iii. διαμόρφωση κοινοτικού πνεύματος, iv. ανάγκη εκμετάλλευσης αναξιοποίητων φυσικών πηγών → **προγράμματα κοινωνικής αλλαγής**, χωρίς την ενεργό συμμετοχή των ενδιαφερόμενων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, όπου δεν επιτεύχθηκε η δημιουργία δομών αλληλοβοήθειας & αλληλεγγύης

δεκαετία 1960 → τα προγράμματα εστίαζαν στην **κοινωνική προστασία** και λιγότερο στην ανάπτυξη

i. εισαγωγή της μεθόδου της **κοινωνικής εργασίας με κοινότητα** στα προγράμματα των σχολών κοινωνικής εργασίας το 1962, ii. προσθήκη θεμάτων κοινωνικής εργασίας στο περιοδικό 'Εκλογή', iii. ενδιαφέρον σε προγράμματα διαχείρισης προβλημάτων & αναγκών σε 'ελλειμματικές' κοινότητες → εθελοντικά, ομαδική δράση, οργανωτική ανάπτυξη

δεκαετία 1980 → ενίσχυση πολιτισμικής αυτενέργειας & ανάπτυξη μορφών συλλογικής δράσης → προγράμματα **κοινοτικής ψυχιατρικής**

Κοινοτική εργασία – Κοινωνική εργασία

Η **κοινοτική εργασία**, ως θεώρηση και πρακτική, συνδέεται στενά με την **κοινωνική εργασία** → συνιστά μία ευρύτερη προσέγγιση που αντλεί μεθοδολογικά εργαλεία και τεχνικές από εκείνη και μέρος των δραστηριοτήτων τους συνδέονται

Σύμφωνα με την **κοινοτική εργασία**, η γέννηση των κοινωνικών προβλημάτων έχει **δομικό χαρακτήρα** & οι απαντήσεις στα προβλήματα **απαιτούν κριτική συνειδητοποίηση & συλλογικές αποφάσεις** → οι ανθρώπινες ανάγκες μπορούν να καλυφθούν μέσα από τις δυναμικές που απελευθερώνονται μέσα από την πολιτισμική & κοινωνική ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών → αποτέλεσμα σύγχρονων αναζητήσεων & παραπέμπει σε μία σύνθετη δια-μεθοδική & διεπιστημονική προσέγγιση

Παραδείγματα δραστηριοτήτων που μπορούν να αναπτυχθούν στο πλαίσιο παρεμβάσεων της κοινοτικής εργασίας:

- i. μελέτη του κοινωνικού προφίλ & της πολιτισμικής ταυτότητας της κοινότητας, ii. εκτίμηση κοινοτικών αναγκών & προβλημάτων ευαίσθητων ομάδων, iii. εμπλοκή μελών της κοινότητας σε συλλογικές αποφάσεις, iv. διαπραγμάτευση με κρατικές υπηρεσίες για την διεκδίκηση πόρων, v. ανάπτυξη δομών συλλογικής δράσης & αλληλοβοήθειας, vi. συντονισμός & αξιοποίηση δικτύων κοινωνικών υπηρεσιών για την αντιμετώπιση προβλημάτων, viii. δράση για την κοινωνική αλλαγή ή την αποτροπή δυσμενών για την κοινότητα αλλαγών

Κοινοτική εργασία – Κοινωνική εργασία (Community Work & Social Change, Mayo, 1998)

τρία επίπεδα **κοινοτικής εργασίας**:

1ο επίπεδο → σύνδεση με την λαϊκή συμμετοχή & την κοινοτική εργασία σε τοπικό επίπεδο και αφορά σε εργασία με άτομα/οικογένειες/ομάδες → **κοινωνική εργασία πεδίου – κοινοτική δράση** που ασκείται στο πλαίσιο της καθημερινής κοινωνικής ζωής (πχ εκτίμηση αναγκών, έρευνα δράσης, προληπτικές πρακτικές, αναπτυξιακές παρεμβάσεις, κτλ)

2ο επίπεδο → συνεργασία & συντονισμός τοπικών οργανώσεων & κοινωνικών υπηρεσιών με στόχο την εργασία σε συνεργασία με τοπικές θεσμικές οντότητες & εθελοντικές οργανώσεις → **στρατηγική κοινοτικής οργάνωσης**, όπου στοχεύει στη συνεργασία μεταξύ τοπικών φορέων & στοχεύει στην βελτίωση της αποτελεσματικότητας των προνοιακών θεσμών & των τοπικών οργανώσεων

3ο επίπεδο → περιφερειακά & εθνικά σχεδιασμένη εργασία (πχ ζητήματα οικονομικής ανάπτυξης, θέματα σχεδιασμού & περιβάλλοντος πέραν του τοπικού → **κοινωνικός-κοινοτικός σχεδιασμός**, ο οποίος στοχεύει μέσα από την συστηματική έρευνα & τον προγραμματισμό να σχεδιάσει μορφές δράσης & πρακτικές που αποσκοπούν σε ελεγχόμενες αλλαγές → αλλαγές σε κοινωνικό & δημόσιο επίπεδο από πάνω

Κοινοτική εργασία – προσεγγίσεις & μέθοδοι παρέμβασης

Δύο προσεγγίσεις:

- i. **‘επαγγελματική’ ή τεχνοκρατική** → εστιάζει στην i. ανάπτυξη της αυτογνωσίας & αυτοβοήθειας των ατόμων, ii. βελτίωση αποτελεσματικότητας & αποδοτικότητας των κοινοτικών παρεμβάσεων, iii. συστηματοποίηση των αξιολογήσεων μέσα από μετρήσιμα κριτήρια
→ **συστηματική εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών** ↔ **επαγγελματικό ήθος** & ικανότητα επιτέλεσης ρόλων & λειτουργιών στην καθημερινή εργασία
- ii. **ριζοσπαστική** → επίδραση από τις νεομαρξιστικές, φεμινιστικές & αντιρατσιστικές προσεγγίσεις → δράση με τις ‘στερημένες’ κοινωνικές ομάδες, οι οποίες καλούνται να συνειδητοποιήσουν τις αιτίες των προβλημάτων τους, να αμφισβητήσουν τις πηγές καταπίεσης & να αναπτύξουν εναλλακτικές μορφές δράσης εναντίον όλων
→ **κριτική αναζήτηση των αιτίων της καταπίεσης & των κοινωνικών ανισοτήτων**

Κοινοτική εργασία – προσεγγίσεις & μέθοδοι παρέμβασης

Δύο μέθοδοι παρέμβασης (Batten, 1967):

i. **μη κατευθυντική προσέγγιση** → όπου οι αποφάσεις & οι δράσεις λαμβάνουν χώρα με την ενεργητική συμμετοχή των μελών των ομάδων & χαρακτηρίζονται από διάθεση αυτοκαθορισμού

κοινοτικά στελέχη → δίνουν ερεθίσματα και ενθαρρύνουν τα άτομα να αναγνωρίσουν τις ανάγκες τους & να πραγματοποιήσουν τις προσδοκίες τους → **δημοκρατικός & συμμετοχικός χαρακτήρας**

ii. **κατευθυντική προσέγγιση** → όπου οι αποφάσεις λαμβάνονται από επίσημες ομάδες, συμβούλια & προγράμματα

κρατικές υπηρεσίες & κοινωνικοί λειτουργοί → καθοριστικός ρόλος, όπου ο κοινωνικός λειτουργός έχει στρατηγικό ρόλο στην τοπική κοινωνία & κατευθύνει αναπτυξιακές δράσεις & παρεμβάσεις

Η κοινοτική εργασία μπορεί να ασκηθεί σε **θεσμικό επίπεδο** (κρατικές υπηρεσίες) & σε **κοινωνικό επίπεδο** (πρωτοβουλίες/οργανώσεις/κινήματα) → 2 τύποι κοινοτικής εργασίας: i. **κυβερνητική κοινοτική εργασία** & ii. **μη κυβερνητική**

Κοινοτική εργασία – προσεγγίσεις & μέθοδοι παρέμβασης

- i. **κυβερνητική κοινοτική εργασία** → κρατική πρωτοβουλία & πόρους με στόχο την ανάπτυξη κράτους πρόνοιας με έμφαση στις ‘αδύναμες’ κοινότητες & στις ‘στερημένες’ κοινωνικές ομάδες → *κρατική ανάπτυξη μέσω της προαγωγής της κοινωνικής τάξης & σταθερότητας**
- i. **μη κυβερνητική** → πρωτοβουλίες από κοινωνικές ομάδες & κινήματα που στοχεύουν στην κοινωνική αλλαγή για λογαριασμό των μη προνομιούχων & ευπαθών κοινωνικών ομάδων → μη κυβερνητικές οργανώσεις που απασχολούν επαγγελματίες, όταν είναι εφικτό*

Εφαρμοζόμενη κοινοτική εργασία – Μοντέλα

τρία βασικά μοντέλα: *i. κοινοτική οργάνωση, ii. κοινοτικός/κοινωνικός σχεδιασμός, iii. κοινοτική ανάπτυξη*

i. Κοινοτική Οργάνωση

Προσπάθεια συντονισμού κοινωνικών υπηρεσιών και ενίσχυσης της συνεργασίας ανάμεσα σε τοπικούς θεσμούς και εθελοντικές οργανώσεις, με στόχο την βελτίωση της αποτελεσματικότητας των προνοιακών θεσμών και των τοπικών οργανώσεων.

Η *κοινωνική εργασία με κοινότητα*, επικράτησε να λέγεται στην Ελλάδα η μέθοδος της *κοινοτικής οργάνωσης*

Εφαρμοζόμενη κοινοτική εργασία – Μοντέλα

ii. Κοινοτικός/Κοινωνικός Σχεδιασμός

κοινοτικός/κοινωνικός σχεδιασμός → διαδικασία που στοχεύει στον ορθολογικό σχεδιασμό υπηρεσιών & στην λήψη πρωτοβουλιών που στηρίζονται σε ευρήματα κοινωνικών ερευνών (Moffat κά 1999). Θεωρείται το πιο διαδεδομένο μοντέλο κοινοτικής εργασίας & αφορά στην εκτίμηση των κοινοτικών προβλημάτων και αναγκών και στη συστηματική προσπάθεια σχεδιασμού στρατηγικών για την αντιμετώπισή τους

- i. προσανατολισμός της παρέμβασης → **κατευθυντική** (ο/η σχεδιαστής/ρια ορίζει τους στόχους) # **μη κατευθυντική** (ο/η σχεδιαστής/ρια επιδιώκει τη συμμετοχή της κοινότητας στη διαδικασία λήψης αποφάσεων)
- ii. είδος της δράσης → **δράση επικεντρωμένη στις υπηρεσίες** # **δράση επικεντρωμένη στους κατοίκους**
- iii. διαδικασία λήψης των αποφάσεων → **συγκεντρωτικός χαρακτήρας** (οι αποφάσεις λαμβάνονται σε κεντρικό επίπεδο) # **αποκεντρωμένος χαρακτήρας** (οι αποφάσεις λαμβάνονται τοπικά)
- iv. διαδικασία διαμόρφωσης του στόχου → **επικεντρωμένη σε προεπιλεγμένο στόχο** # **ανοιχτή διαδικασία οριοθέτησης αντικειμένου**
- v. τρόπος αντίληψης της κοινότητας εκ μέρους του/ης σχεδιαστή/ριας → **ως αντικείμενο** # **ως υποκείμενο**
- vi. ρόλο του επαγγελματία → **ρόλος ειδικού** # **ανάδειξη των απόψεων και της εμπειρίας των μελών της κοινότητας**

Εφαρμοζόμενη κοινοτική εργασία – Μοντέλα

iii. Κοινοτική Ανάπτυξη

Κατά τον Frazer (1996) η **κοινοτική ανάπτυξη** πρέπει να στοχεύει στην ενδυνάμωση αυτών που βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Θα πρέπει αρχικά να αναγνωριστούν τα προβλήματα (ατομικά/κοινωνικά) από τα ίδια τα άτομα, στη συνέχεια να αναδειχθούν τα κοινά σημεία των εμπειριών μεταξύ των ατόμων (μορφές συλλογικότητας & αλληλεγγύης) & στη συνέχεια να εστιάσουμε σε ενδυναμωτικές πρακτικές (ατομικό & συλλογικό επίπεδο) για να υπερβούν τα άτομα τις δυσκολίες και να φέρουν την αλλαγή.

Η **ενημέρωση, η εκπαίδευση και η οργάνωση** των ενδιαφερομένων μπορούν να αποτελέσουν επιπλέον ενισχυτικές διαδικασίες προκειμένου τα άτομα/οι οικογένειες/οι ομάδες της κοινότητας να κατανοήσουν την πραγματική διάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν (Schuftan, 1996) → ενθαρρύνονται να αναπτύξουν αιτήματα/δημιουργήσουν συμμαχίες και να θέσουν στόχους που αφορούν την πρόσβασή τους σε κοινωνικές υπηρεσίες

Βιβλιογραφία

Ζαϊμάκης, Γ. (2011). *Κοινοτική Εργασία και Τοπικές Κοινωνίες: Ανάπτυξη, Συλλογική δράση, Πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Πλέθρον